

Diskussionen om Historien om Sverige på Flashback

JONAS LINDSTRÖM*

Uppsala universitet

Fem minuter in i det första avsnittet av *Historien om Sverige* berättas att de första människor som kom till det område som idag är Sverige, efter att inlandsisen börjat dra sig tillbaka, var mörkhyade och hade blå ögon. I bild visas en liten grupp jägare iklädda djurhudar och gestaltade av kvinnor och män med mörk hy.¹ På internetforumet Flashback exploderar diskussionen. Skandal! Många av diskussionsdeltagarna uppfattar skådespelarna som afrikaner. Någon säger sig ha stängt av programmet direkt; annat var inte att vänta av SVT. Någon annan uppmanar till kamp mot lögnerna och propagandan. Andra hyllar tv-serien. Påkostad. Vålgjord. Trogen vetenskapens senaste rön. Ytterligare några undrar vad all upprördhet beror på.²

Den här texten behandlar mottagandet av *Historien om Sverige*, mer bestämt hur programmet diskuterats på internetforumet Flashback. I fokus står varken serien i sig eller dess bakomliggande idéer utan hur den uppfattats av tittarna. Internetforum är en relativt ny källa för studier av reception och har bidragit till synen på publiken som medskapande till meningen hos ett verk. Denna kan som bekant variera från en mottagare till en annan men påverkas också av hur verket diskuteras på exempelvis ett internetforum. För forskaren är forumen lättåtkomliga och det digitala formatet möjliggör en mängd typ av analyser.³ Inläggen ska

* Docent i historia.

1. Patrick Bratt & Björn Wahren, "Historien om Sverige: Stenåldern, ca 14 500–3 700 år sedan", säsong 1, avs. 1, 5 november 2023, Sveriges Television.

2. "SVT storsatsar: 'Historien om Sverige'. 15 000 år på 10 h. Premiär hösten 2023", <<https://www.flashback.org/t3509099>> (12/6 2024).

3. Kim Christian Schröder, "Audience Theories", i Stephen W. Littlejohn & Karen A. Foss (red.), *Encyclopedia of Communication Theory* (Los Angeles 2009), s. 63–68; Rob Procter, Alex

dock inte betraktas som representativa. Det gäller inte minst Flashback. Visserligen är Flashback ett av Sveriges största nätforum. Enligt sajten egna siffror har den – i juni 2024 – över 1,5 miljoner registrerade användare och drygt 82,5 miljoner inlägg.⁴ Inläggen är öppna för alla att läsa, men för att göra egna inlägg behöver man vara registrerad och inloggad. Alla användare är dock anonyma och ansvarig utgivare saknas. Det uttalade syftet är att värna yttrandefriheten. Forumet har flera gånger uppmärksammats för en rå samtalston, rasism och misogyni, vilket kopplats samman med anonymiteten och en begränsad moderering.⁵ Samtidigt är användargruppen bred och diskussionerna rör ett mycket stort antal ämnen, inklusive flera om historia.⁶

De flesta inläggen om Historien om Sverige finns i diskussionstråden "SVT storsatsar: 'Historien om Sverige'. 15 000 år på 10 h. Premiär hösten 2023".⁷ Tråden inleddes i februari 2023, det vill säga nio månader innan det första avsnittet sändes, med en uppmaning att diskutera vilka "highlights" ur den svenska historien som serien förväntades lyfta fram. Till att börja med gjordes ett fåtal inlägg; fram till november enbart ett sextotal. Därefter tog diskussionen fart. Veckan efter att första avsnittet visats tillkom 1 731 inlägg eller knappt 250 per dag. De efterföljande två veckorna var lugnare med i snitt 45 respektive 31 inlägg per dag. Sedan minskade frekvensen markant. Bortsett från de dagar då avsnitt sändes tillkom bara några enstaka kommentarer per dag. Det sista inlägget, åtminstone fram till juni 2024, är från slutet av februari 2024. Tråden hade då funnits i ett år. Den innehåller totalt 2 743 inlägg, varav 69 procent är från veckan efter det första avsnittet.

Voss & Ilia Lvov, "Audience Research and Social Media Data: Opportunities and Challenges", *Participations: Journal of Audience and Reception Studies* 12:1 (2015), s. 470–493.

4. Flashback, <<https://www.flashback.org>> (14/6 2024).

5. Katie Cohen, Björn Pelzer, Lisa Kaati, Nazar Akrami, Eric Andersson & Felix Knutas, *En studie i fördom: Om rasistiska stereotyper i digitala miljöer* (FOI 2022); Emma von Essen & Joakim Jansson, "Misogyni och främlingsfientlighet online – en konsekvens av anonymitet?", *Ekonomisk debatt* 51:2 (2023), s. 6–13; Mathilda Åkerlund, "Politics of Deliberate Inaction: The Disconnect between Platform Justifications and User Imaginaries on Content Moderation in a 'Free Speech' Online Forum", *New Media & Society* (2023).

6. Christine Ekholst, "Neither Brutes, Nor Sissies: Re-imagining the Vikings on a Swedish Online Forum", i Karl Fugelso (red.), *Studies in Medievalism XXXIII: (En)gendering Medievalism* (Cambridge 2024), s. 169–186.

7. Kommentarer om serien förekommer också i andra diskussionstrådar på Flashback, men de analyseras inte här.

De gissningar om programmets innehåll som gjordes innan serien startade är relativt samstämmiga. Framför allt förväntar man sig två typer av berättelser: en som beskriver hur svenskarna förtryckt kvinnor och etniska minoriteter genom tiderna – samerna och slaveriet på Saint-Barthélemy antas ges stor plats – och en som beskriver den avgörande betydelse som kvinnor och olika invandrargrupper haft för landets utveckling. Begreppen "woke" och "PK" förekommer flitigt. Efter att det första avsnittet sänts går åsikterna isär. Vissa anser sig ha fått sina farhågor bekräftade medan andra är mer positiva. Några säger sig ha dragit förhastade slutsatser på grund av förutfattade meningar om SVT.

Programmen ger upphov till en mängd olika diskussionsämnen. Exempelvis avhandlas olika jakttekniker, tidig järnframställning i Norrland, fartygsnavigering, försvenskningen av Skåne, amning som preventivmedel, kristendomens inflytande och hårvård under stenåldern. En rad inlägg rör kvinnor, om de kan antas ha deltagit i jakt eller krig och om de överhudtaget har haft någon betydelse i historien. De flesta hävdar att de haft det.

En fråga engagerar mest: de första svenskarnas hudfärg. I samband med detta kommer tråden bland annat in på folkvandringar och olika haplogrupper, hur evolution fungerar, *Out of Africa*-teorin och betydelsen av solljus och fet mat. Många kommentarer är öppet rasistiska: n-ordet används flitigt och nedsättande; araber, muslimer och judar omtalas i negativa ordalag. Men diskussionen handlar också om några av historievetenskapens och historieförmedlingens mest klassiska och grundläggande frågor: definitionen av studieobjektet, tolkning av belägg, urval och framställningens syfte. I det följande ska jag uppehålla mig vid dem.

En fråga som dyker upp är vad som menas med Sverige och vad som därmed är relevant att ta upp i en framställning av Sveriges historia. Tre definitioner förekommer: (1) en geografisk yta motsvarande det område som utgör Sverige idag; (2) en statsbildning som uppstod någon gång under medeltiden; (3) en etniskt definierad folkgrupp. Att ta upp de första människorna i området är enligt flera inlägg endast relevant utifrån den första definitionen – det är också den som de flesta verkar anse att programmakarna har utgått från. Enligt tv-programmet var de första jägarna aldrig bosatta på svensk mark utan vistades där bara tillfälligt under somrarna på jakt efter bytesdjur. Någon egentlig koppling till dagens Sverige och svenskar finns därför inte enligt flera av diskussions-

deltagarna. Istället hävdas att dagens svenskar härstammar från den så kallade stridsyxekulturen, som kom till Sverige många tusen år senare:

Vår historia startar vid vår ras och våra förfäder var till största del en stor grupp tillhörande stridsyxefolket/indoeuropéer som etablerade sig här. Ja, visst kan det vara intressant att veta vilka som har vandrat omkring i Skandinavien för 10 000–15 000 år sedan men det har ju egentligen inte mycket med Sveriges historia att göra.⁸

Ett annat centralt tema som diskuteras i anslutning till de första människornas hudfärg, men också i andra sammanhang, är förhållandet mellan tolkningar och belägg. Det rör sig i själva verket om två frågor. För det första om de belägg som finns – i frågan om hudfärg rör det sig om flera tusen år gammalt DNA – är tillräckligt starka för att berättiga de tolkningar som framförs i programmet. Komplicerade resonemang om genomsekvensering blandas här med till synes ogrundade avfärdanden. Vissa diskussionsdeltagare är starkt skeptiska till att man överhuvudtaget kan säga någonting om förhistoriska människors hudfärg medan andra har stor tilltro till de nya metoderna. De flesta deltagare intar en mellanposition: de aktuella beläggen kan visserligen peka i en viss riktning, men det finns rum för olika tolkningar. Forskningen går dessutom hela tiden framåt och nya rön kan innebära att man ändrar uppfattning.

Därmed uppstår den andra frågan om relationen mellan tolkningar och belägg. Även i fall där kunskapsläget är oklart och det finns utrymme för olika tolkningar presenterar programmet enligt många bara en av många möjliga alternativ, och det framgår sällan vad just den tolkningen bygger på. Det gäller inte minst dramatiseringarna. I varje dramatisering av en händelse har tv-producenterna gjort val – skådespelarnas hudfärg, kläder, kvinnor som deltar i jakten – utan att de presenteras som just val och utan att beläggen för de bakomliggande antagandena diskuteras.

Det är väl OK att vinkla och lyfta fram vissa aspekter för att driva en tes. Men då gäller det att tittarna är medvetna om att det är just det de gör. Ett rent vetenskapligt program hade nog varit tydligare med att vi faktiskt inte vet varför kranienierna sattes upp på pålarna och att det kan ha handlat om både det ena och det andra.⁹

8. <<https://www.flashback.org/t3509099p33>> (12/6 2024).

9. <<https://www.flashback.org/t3509099p152>> (12/6 2024).

Här tangeras ett grundläggande problem med visualiseringar av forskningsresultat; de ger sällan utrymme för osäkerhet och olika tolkningar.¹⁰ Många av diskussionsdeltagarna har inga problem med att de senaste forskningsresultaten tyder på att de första människorna som kom till vad som idag är Sverige hade mörkare hy, men menar att SVT:s val av skådespelare för att illustrera detta – individer som de flesta uppfattar som afrikaner – är en extrem tolkning av vad resultaten visar.

När serien kommer fram till tidigmodern tid aktualiseras en annan fråga. Diskussionen handlar inte längre så mycket om vad man egentligen kan veta om det förflutna. Ett inlägg förklarar att det inte längre rör sig om spekulationer: "från 1500-talet har vi de bästa arkiven i hela världen, allt som skrivits av kungar, myndighetspersoner, adel, präster, bönder har sparats och det är därifrån faktauppgifterna kommer".¹¹ Istället rör det de urval som gjorts. Många är kritiska. I avsnittet om stormaktstiden ifrågasätts varför slavhandeln i Cabo Corso ges så stor plats på bekostnad av de många krig i Europa som Sverige deltog i. Avsnittet om 1700-talet anses lägga för stor vikt vid Ulla Winbladh och Carl Mikael Bellman medan mordet på Gustav III och förlusten av Finland knappt berörs alls. I 1900-talsavsnittet menar någon att Jönköpingskravallerna 1948 ägnas alltför mycket tid medan Sveriges agerande under andra världskriget närmast förbigås.

Såväl urvalsproblematiken som frågan om vilken tolkning som förs fram faller enligt de flesta Flashbackanvändare tillbaka på en mer grundläggande fråga: produktionens syfte. När det inte finns något direkt vetenskapligt skäl för det ena eller det andra alternativet måste valet grunda sig på något annat. Medan vissa menar att man bara vill förmedla den senaste forskningen anar andra en dold agenda. Många av användarna menar att SVT ägnar sig åt vad Klas-Göran Karlsson kallat ideologiskt och politiskt-pedagogiskt historiebruk.¹² Utöver, och överordnat, att förmedla kunskaper om det förflutna har syftet varit att legitimera nutida politik och makthavare genom att visa på paralleller mellan då och nu. Sverige har alltid varit ett invandrarland; därför ska

10. Johanna Drucker, "Humanities Approaches to Graphical Display", *Digital Humanities Quarterly* 5:1 (2011).

11. <<https://www.flashback.org/t3509099p229>> (12/6 2024).

12. Klas-Göran Karlsson, "Historiedidaktik: begrepp, teori och analys", i Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (red.), *Historien är nu: En introduktion till historiedidaktiken* (Lund 2004), s. 21–66.

det fortsatt ha en generös invandringspolitik. Kvinnor har alltid haft en central position i samhället; därför ska de ha det även idag. Flera Flashbackanvändare drar paralleller till 1800-talets och det tidiga 1900-talets nationalistiska historieskrivning:

Det skiljer sig föga från forna tiders överdrivet pampiga och nationalistiska framställning av Sverige, det är samma sak som då, bara att numera är det andra kläder som gäller; postkolonialsim [*sic*], antirasism, feminism.¹³

Vissa deltagare anknyter till teorin om "The Great Replacement", idén att den svenska, vita befolkningen är på väg att ersättas av icke-europeiska – muslimska och afrikanska – invandrargrupper.¹⁴ För dem handlar betoningen på de första svenskarnas hudfärg och valet av skådespelare om att legitimera ett sådant framtida övertagande. Afrikanerna var här först. Alltså har de rätt till landet.

det budskap de försökt skapa med sitt val av skådespelare är exakt det Elaf Ali sade rent ut: att invandrarna är de riktiga svenskarna. Det är naturligtvis en orimlig och absurd slutsats, minst sagt, men likväl är det nog exakt vad svenska elever kommer få höra från såväl lärare som invandrarelever. Och tyvärr var det nog det som var syftet.¹⁵

Sådana ståndpunkter delas inte av alla och får heller inte stå oemotsagda.

Någon gemensam syn på programmet bland Flashbackanvändarna finns inte. Det är inte heller att vänta; på diskussionsforumet hörs inte en röst, utan många. De flesta inlägg verkar dock dela en och samma utgångspunkt, en princip som formuleras redan i en av trådens första kommentarer: "All historia berättas utifrån samtidens glasögon."¹⁶ Enligt flera säger serien mer om vår tid än om Sveriges historia. Någon citerar George Orwells ord från 1984 om att den som kontrollerar det förflutna även kontrollerar framtiden. Historia är viktigt, verkar de flesta anse, då det har bäring på nutiden. Även om detta finns dock olika åsikter:

13. <<https://www.flashback.org/t3509099p205>> (12/6 2024).

14. Mattias Ekman, "The Great Replacement: Strategic Mainstreaming of Far-Right Conspiracy Claims", *Convergence* 28:4 (2022) s. 1127–1143.

15. <<https://www.flashback.org/t3509099p206>> (12/6 2024).

16. <<https://www.flashback.org/t3509099>> (12/6 2024).

Tror världen skulle må bättre av att sluta läsa historia. Det ger en irrationell identifikation med en i stort konstruerad historik som bäddar för konflikter. Historia är omöjligt att studera objektivt, vilket denna dokumentär såklart är ett exempel på. Jag ger fan i vilken hudfärg folk hade i Sverige för 15 000 år sedan. Jag lever nu, är schysst mot mina grannar och oroar mig över matpriser.¹⁷

Åsikterna på Flashback är knappast representativa för hur svenska titlare i allmänhet uppfattat Historien om Sverige, utom i ett avseende. Meningarna går isär.

17. <<https://www.flashback.org/t3509099p137>> (12/6 2024).